

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

О. М. Омельчук
*кандидат юридичних наук, доцент,
ректор Хмельницького університету
управління та права*

УДК 340.12 (477)

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ У КОНЦЕПЦІЇ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

З'ясовано історичні аспекти уявлень про поведінку людини у філософії епохи Відродження на Україні. Для мислителів цієї епохи визначальною стала людина, антропоцентризм та гуманізм. Людина розглядалась як така, що наділена свободою волі, є творцем самої себе, своєї долі, а тому керує свою поведінкою і є відповідальною за неї.

Ключові слова: поведінка людини, свобода волі, відповідальність.

Особливістю українського ренесансного гуманізму було те, що історико-культурним ідеалом її представників були не лише культура античності, а й духовна спадщина Київської Русі [1, с. 238]. Іншою особливістю українського Відродження стало християнство з його ідеєю вищості духовного над матеріальним та земним, яке було найвпливовішим фактором, щодо розвитку права та концепції правової поведінки на українських землях у XIV-XVI ст.ст. Християнство пронизувало суспільство духом солідарності та лояльності, а також терпимості не лише до християнських конфесій, але й до нехристиян [2, с. 280], що знаходило вияв у поведінці тогочасної людини.

З іншого боку, візантійсько-слов'янська християнська філософія, що визначала зміст духовного життя попереднього періоду, поступово вичерпувала себе. Українські землі, які перебували під протекторатом Польщі, були залучені до міжнаціонального діалогу, нова культура органічно засвоювалася і трансформувалася на ґрунті вітчизняної культури. До середини XV ст. на Україні не існувало вищих навчальних закладів, тому велика кількість українських юнаків по закінченні місцевих навчальних шкіл, продовжувати освіту у західноєвропейських університетах. За кордоном вони не лише отримували освіту, але й переймалися новими гуманістичними ідеями. Серед основних рис передренесансної думки на Україні виділяють: критичне ставлення до ортодоксальних догматів християнства, звернення до реального життя людини, проголошення сили розуму, здатність пізнати сили та закони природи і поставити їх на службу людині. У розвитку ренесансних ідей на Україні виділяють три етапи: до середини XVI ст. — типологічно співпадає з раннім італійським (суспільно-політична проблематика, питання

етики й естетики); з другої половини XVI — до початку XVII ст. — розробка ранніх гуманістичних ідей у зв'язку з реформаційними, а також з ідеями візантійського Відродження; друга третина XVII — початок XVIII ст. — комплекс гуманістичних ідей у значно меншому переплетенні з реформаційними, офіційно останні відкидалися [3, с. 80].

Починаючи з XV ст. в Україну проникають раціоналістично-гуманістичні ідеї, які вперше ввели в українське культурне оточення твори раціоналістичного змісту. Осередками раціоналізму були міста, де виникли умови для розвитку гуманістичних ідей та осмислення дійсності з елементами розумного сприйняття. Прихильники раціоналізму відстоювали безпосереднє спілкування з Богом, відкидали церковну ієрархію та її авторитет, що знайшло відображення у творах представників братств. Вони надавали великого значення самозагиблению, молитві на самоті, під час якої людина здатна контактувати з Богом, а вже на підставі такого спілкування визначати свою поведінку. Створення цілісної концепції правової поведінки, через призму вищевказаного, вимагає дослідження праць філософів українського Відродження, зокрема: Іван Вишенський, Віталій з Дубна, Йов Княгиницький, Желіз, Юрій Рогатинець, Кирило Транквіліон-Ставровецький, Касіян Сакович, Стефан і Лаврентій Зизаній, Герасим Смотрицький, Петро Могила та ін.

Людині притаманна суперечність між сприйняттям ідеалу і його здійсненням у своїй поведінці, яку християнство пояснює первородним гріхом, що вимагає внутрішньої боротьби людини. Цю суперечність з гуманістичних позицій спробували пояснити українські мислителі. Українські ренесансні гуманісти, головною рисою яких був раціоналізм, визнавали її причиною життєвих страждань людини, розум якої спокущений і засліплений пасткою жадань, а воля є неспроможною виконати накази сумління. Розум розглядався ними як вища інстанція, а недовіра до розуму сприймалась як ганебне засліплення. Тому у своїй поведінці людина повинна керуватись розумом, при чому моральна дія розглядалась як рівнозначна розумній дії. ‘Розумова сила людської душі хоч і закладена в людині в процесі її створення, природно безмежна у своїй активності й має безкінечну потенцію до свого власного розвитку. Реалізація цієї потенції є природною для розуму, і будь-яке обмеження активності розуму веде до його спотворення. Обмеженість чи безмежність, а також простота чи складність думок розуму залежать від об’єкта, на який вони спрямовані, від того, про що він намагається мислити’ [4].

Серед українських філософів того часу значна увага приділялася природі людини, її цінності, призначенню та проблематиці природного права, детермінації поведінки людини. Зокрема, Павло Русин писав, що мету існування людини повинен визначати розум, яким вона має керуватися у своїй поведінці і відносинах з іншими людьми. Іван Вишенський займався проблемами духовного становлення людини, самопізнання, свободи волі людини. Мелетій Смотрицький доводив, що джерело зла знаходиться у душевному недбалстві. Лаврентій Зизаній розглядав людину як вінець природи [5, с. 10]. Так, учені Л. Зизанія за людиною визнавалась свобода волі, яку вона не втратила й після гріхопадіння, а зберегла свої тілесні й духовні сили такими, якими вони були на початку в Адама. Лаврентій, на противагу прихильникам аскетично-споглядальних ідеалів, згідно яких спасті людину може тільки таїнство віри, наголошував, що для цього “не досить самої віри, але добрих вчинків є потреба” [6, с. 87].

Розуміння поведінки людини поєднувалась із розумінням Бога і здійснювалось у дусі неоплатонізму, що можна прослідкувати у творах Константина Кирила Філософа, Максима Сповідника та інших, а пізніше пов’язувалось із появою християнського перекладу творів Псевдо-Діонісія Ареопагіта та праць східних отців Церкви. Концепція творів українських книжників відображала православну інтерпретацію християнського догмату Трійці, проте в структурі християнської тріади був відсутній принцип субординації, на відміну від неоплатоніків, де “Ум нижчий єдиного, а Душа нижче Ума” [7, с. 25].

Якщо часи Київської Русі проблема поведінки людини осмислювалась у дусі патристики, то поступово у добу Відродження з’являються гуманістичні тенденції. Основна парадигма “Людина — Бог” в українській філософській думці під впливом західноєвропейської культури трансформується у нову парадигму “Людина — Природа”,

а ідея Бога набуває нової інтерпретації через самопізнання та самозаглиблення. В українській філософії того часу виокремлюють два види ставлення до дійсності: філософія пасивного споглядання (Іван Вишеньський, Віталій з Дубна, Йов Княгиницький, Желіз та ін.); філософія дії, активного ставлення до навколошньої світу (Юрій Рогатинець, Кирило Транквілон-Ставровецький, Касіян Сакович, Стефан і Лаврентій Зизаній, Герасим Смотрицький, Петро Могила) [6, с. 87].

Представники першого напряму розвивали вітчизняну традицію з її витоками в культурі Київської Русі, зв'язками з греко-візантійським світом, та ідеями візантійського неоплатонізму. Людина вважалась духовно й фізично неповноцінною, гріховною істотою, а її призначення пов'язувалось із постійним самовдосконаленням, метою якого було посмертне злиття з Богом. Самовдосконалення передбачало певні ступені самоочищення, вимагалось абсолютне відречення від матеріального світу, тілесності, абсолютизувалося духовне начало. Вище благо людини вбачалося в пізнанні Бога, а умовою досягнення абсолютної істини вважалося чисте споглядання. Таким чином, така світоглядна орієнтація великою мірою стримувала людину від активної поведінки [8, с. 94-95].

Представники другого напряму підтримували реформаційні тенденції у православній церкві, традиції раннього гуманізму та культурно-освітню діяльність братств. Людина сприймалась як істота фізично і духовно досконала, здатна насолоджуватись радощами земного буття, красою землі, тілесними почуттями, така, що не потребує “спасіння від Бога”. Вдосконалення людини вбачалося не в аскетичному самоочищенні й відчуженості від світу, а в активній соціально корисній поведінці. А тому земне буття людини і її вище благо визначало спільне благо, досягнення якого передбачало активну діяльність на користь суспільства. В цих поглядах українських вчених обґрунтовано ренесансний ідеал гідності людини, проблема сенсу людського життя пов'язується з цінністю критеріями земного існування людини та її поведінки, цінністю часу, відведеного людині для життя на землі [9, с. 17-20].

Юрій Дрогобич (Котермак) (1450-1494) вважав, що душа людини впливає на дії тіла, у якому вона існує. Будучи началом свідомості людини, душа здатна сприйняти голос Бога і відвести від себе загрози розумом. Причинами зла і ненормативної поведінки філософ визнавав погані потяги людини. Свобода волі людини існує для того, щоб допомогти людині зробити вибір на користь добра. Якщо ж людина зробила інший вибір і зрозуміла свою помилку, то вона може одуматись і змінити обставини свого життя. Чим більше тілесне й емоційне в людині відступає перед тваринними інстинктами і пристрастями, тим глибше людина занурюється у матеріальну обумовленість свого життя, таким чином фактично відмовляється від свободи. Якщо людина хоче бути вільною, то свою свободу повинна плекати, відсторонюючись від усього, що заважає її духовній незалежності [10].

Великого значення у детермінації поведінки людини Дрогобич надавав астрології: “зірками управляються справи земні. Не примушують вони, але дозволяють самим правити; а якщо раптово загрожують — люди можуть відвести ці загрози розумом” [11, с. 177]. Астрономічні дані допомагають людині у виборі варіанту поведінки, оскільки значення зірок відображають загальний хід розвитку матеріального світу. Таким чином, знати, які зірки прихильні до людини, а які протидіють, а також знати, коли відбудеться та чи інша подія, важливо для вибору правильної лінії поведінки. Якщо людину попереджено про наслідки можливих дій і вона зрозуміла значення застороги, то і вибір зробить правильний, а отже зможе керувати своєю долею. У такому випадку, серед можливих наслідків поведінки людина може знайти такий ланцюг наслідків, який приведе її до Блага. Для цього людині слід чітко усвідомлювати ціль і розуміти якого блаженства шукати. На його думку, людина, завдяки своїм доброчесним вчинкам, може уподібнитися Богові.

Павло Русин з Кросна (Кросненський) (1470-1517), він звертав увагу на формування гідності та образу людської особистості, яка сповнена різними богоподібними чеснотами, що забезпечують її земне безсмертя. Філософ стверджував право людини на повноцінне життя та свободу сумління, яка повинна прислухатись до велінь розуму, керуючись

законами чесноти, що повинні вказувати їй, як досягти щастя в житті, “прагнути до великих діянь і трудів незмірних”. Лише той, хто не бажає будувати свою поведінку у відповідності до чеснот, є “душею темний” і постійно буде стикатись з великими труднощами у житті, не зможе вберегти свою непохитну віру і волю до вдосконалення себе і світу, що його оточує. Це призведе до втрати людиною свого творчого потенціалу та індивідуальності, якими наділила її природа [3, с. 95].

Станіслав Оріховський-Роксолан (1513-1566) стверджував гідність людини, акцентував увагу на її божественній природі, оскільки людина має вільну та розумну душу, що створена за образом і подобою Бога. Гідність та відвага людини, на думку філософа, проявляються завдяки її особистим рисам, таланту, через конкретні достойні вчинки, завдяки яким до людини приходить визнання. Однією з головних рис людини є відчуття свободи, яке дозволяє реалізувати амбіції, цілі та наміри, домагатись справедливого державного ладу, відстоювати права: “держава і могутність королів тримається, звичайно, на двох найбільших і наймогутніших благах. Одне з яких — щастя даетсяя якоюсь божественною долею, інше — розсудливість — дарується природою. Останнє, хоч і не поступається першому, однак є набагато більшим з усіх благ, які даються людині” [12, с. 95]. Високо цінуючи земне життя людини, Оріховський наголошував, що воно повинно опиратись на християнську ідею порятунку душі. Розумне начало в людині сприяє утвердженню джерела потенційних можливостей та повинно бути визначальним у поведінці людини. Розум, освітлений вірою, може возвести людину над цим світом і дозволить досягнути вічні цінності, тому: “у духовній сфері для індивіда існував вибір, скориставшись яким, він міг моделювати свою духовну сутність” [13, с. 39], а отже визначати свою поведінку.

Іван Вишенський (1545-1620) поєднав ренесансні ідеї з раннім християнством, яке він розглядав як еталон та критерій істинності. Головним питанням у детермінації поведінки людини філософ вважав свободу волі, доводячи, що людина може досягти спасіння власними силами, без посередництва церкви. Саме від волі людини залежить вибір варіанту її поведінки. Христос і диявол пропонує людині з своєю цінністю, а людина вибирає. Вишенський вважав, що є вищий рівень свободи волі, яким володіє Бог і яка обмежує дію волі людини рамками того, що Бог створив. Критерій правильності вибору людини полягає у волі Бога, яка викладена в Святому Письмі. При цьому вибір доброго чи злого варіанту поведінки визначається справжньою чи несправжньою вірою людини.

Філософ висунув ідею свідомого підпорядкування поведінки людини волі Бога, в чому проявляється свобода волі людини. Таким чином, свобода волі людини можлива лише в земному житті і полягає у виборі між добром і злом. Боротьба між духом і тілом приводить до бажаного результату лише при правильному виборі, який можливий коли людина розуміє його значення і наслідки. Правильність життевого вибору залежить від самої людини та її активної участі в боротьбі між добром і злом, що проявляється в її поведінці: “Не от речей самохвалных, но от творения воли Отця Небесного познаетсяся правдивий христианин, и не во словесъх, а в силь учинку живет евангельская правда” [14, с. 164]. Свобода волі людини зумовлює самостійність поведінки людини та відповідальність за неї.

Кирило Транквіліон-Ставровецький (?-1646) поєднував у розумінні людини та її поведінки патристичні та ренесансні ідеї. Філософ не відмовився від християнського дуалізму протиставлення земного і небесного, душі і тіла, проте намагався подолати його у пантеїзмі, що створило умови для гуманістичного погляду на поведінку людини. Бога визнавався як джерело всього сущого, однак при цьому стверджувалась самоцінність людини. Захоплення красою світу поєднувалось з усвідомленням права людини тішитись нею, прагнути до щастя в земному житті, що знаходило прояв у її поведінці. Важливою умовою і запорукою щастя, а також сенсом життя людини філософ вважав працю на користь суспільства.

Симон Пекалід (бл. 1567-після 1601) у постановці проблеми співвідношення Бога і світу, Бога і людини, духовного і тілесного прагнув до обґрунтuvання гармонійної єдності земного і небесного, чуттєвого і надчуттєвого, наведення мостів між творцем і

створеним, божественним, духовним і матеріальним. Філософ відстоював думку про суттєву причетність земного до небесного, людської природи до божественної, реабілітацію тілесної природи людини, розглядаючи її як гармонійну єдність душі і тіла, де душа неможлива без матерії. Тому життєвий ідеал, зразок Пекалід шукав не в самозаглибленні, внутрішньому духовному самовдосконаленні, а в активній практичній діяльності, поведінці людини в суспільстві. Виходячи з раціоналістичного і натуралістичного розуміння людини, філософ наголошував на самоцінності людини. Так, прославляючи свого покровителя князя Острозького, він доводить, що слава Острозьких князів здобувалася кожним представником князівського роду ратними подвигами, просвітницькою діяльністю, видатними здібностями, мужністю, розсудливістю, особистою доблестю та гідною поведінкою, а не їх знатним походженням [15].

Мелетій Смотрицький (1577-1633) отримувався точки зору, згідно з якою соціальна побудова порівнювалася з людським організмом, де голові відповідає духовна і світська влада, тулуబові — вищі стани, а руки і ноги уособлюють простий народ. На перших етапах своєї діяльності, філософ співвідносив оцінку вчинків людини з обставинами та засуджував єзуїтський принцип “ціль виправдовує засоби”. Смотрицький вважав, що природа є вчителькою життя і вчинків людини, виводив норми моралі і поведінки не з християнських заповітів, а з багатовікового досвіду людей. Закликаючи читачів до людяності, філософ відстоював права, звичай, культуру, віру українців, наголошуючи: “пізнайте самих себе, пізнайте батька і матір своїх, в чиєму і якому домі народилися” [15].

Касіян Сакович (1578-1647) відстоював природо-науковий підхід до вивчення людини та її поведінки. У епоху Відродження особливого поширення набула натурфілософія, центральною ідеєю якої стало відоме ще з античної філософії вчення про людину як малий світ, який повторює образ великого світу. Першочерговим завданням християнства вважалося дослідження таємниць внутрішньої людини, що пов’язана із трансцендентним світом, осмислення самопізнання людини і пізнання її становища у світі. Сакович вважав, що самопізнання дає змогу людині керувати “домом свого тіла” — відчуттями, розумом, волею, вчинками. Непристойно людині “не знати законів своєї природи, не знати властивостей і обов’язків членів, з яких складається її тіло, не відати того, що зберігає її природу в цілості і що веде до її руйнування”. Людині дано знати про всі речі, але для чого все це потрібне їй, якщо вона не пізнає себе саму, не знатиме, із чого, ким і для чого створена. Людина має свободу волі вибору творити добро або зло. Із невизнання за людиною свободи волі, писав мислитель, випливали б “три непристойні речі, або три абсурди. По-перше, це було б рівнозначно тому, що ми перетворили б людину не лише на нерозумну тварину, а й на камінь, бо він за свою природою, завжди катячись до низу, не має жодної свободи, тобто не може не падати. По-друге, ми зробили б Господа Бога автором зла й усіх гріхів, які скоче людина. По-третє, даремними були б казання й повчання пастирів, що відводять від зла й приводять до добра” [16]. Людина повинна відповідати за своє майбутнє, а отже за свою поведінку, що залежить великою мірою від неї самої, а не лише від Бога. Поведінка людини зумовлюється дією природних чинників, які опосередковують втручання Бога.

Петро Могила (1596-1647) визначальною рисою Бога, світу і людини вважав любов, а відтак милосердя і терплячість. Ідея серця як стрижня тілесного, душевного і духовного життя людини посідає в його творах велими поважне місце. З нею філософ пов’язував ідею діяльної любові або доброчинства, що в свою чергу стає основою суспільної злагоди й єдності, наслідком яких є побудова суспільного блага. Це був один із перших православних мислителів в Україні, який, виходячи із вчення про природне право, почав створювати концепцію української держави. Основним державотворчим чинником Могила вважав злагоду, єдність усіх станів, етнічних угруповань і конфесій в Україні. Право, як підставу поведінки людини, філософ підносив вище будь-якої земної влади, стверджуючи, що воно є не лише дар Божий, а й сам Бог, який його дав [17].

Могила був одним з перших українських мислителів, котрі, спираючись на здобутки світової культури, почали розробляти й вивчати сумління, як природний закон поведінки людини. Сумління спрямовує душу до добра, противиться злій волі людини, радить

людині, як вона повинна діяти, засуджує її, якщо вона вчиняє хибний вибір. Могила розглядав сумління як актуалізацію природного закону, як самопізнання, що необхідне для очищення душі та її спасіння та поєднує сенс життя людини, її моральність та раціональність. Крім того, сумління охороняє людину від помилок на шляху піднесення до Бога.

Опираючись на ідеї важливості втілення гуманістичних та демократичних принципів християнства, Могила розглядав людину як таку, що не залишена сам на сам із силами природи, а відчуває опіку Бога-Отця і Бога-Сина і завжди може розраховувати на Божу любов, ласку та розуміння. Це зумовлювало необхідність духовної працю над собою, людина відчувала себе особистістю, котра повинна духовно зростати, вдосконалювати свій духовний світ і розум як Божий дар, примножувати добре справи на славу Бог [18, с. 18].

Таким чином, у свідомості українського суспільства поч. XVII ст. вкорінялися цінності вільного розвитку, людської гідності, поваги до людини, демократичних принципів співжиття та поведінки людини. І хоча розуміння цих принципів мало теологічне забарвлення, оскільки наголошувалась рівність усіх перед Богом-Творцем, це сприяло розвитку ідей рівності та прав людини. Такі погляди на рівність, свободу, справедливість можна розглядати як провісники позитивного права, котре регулює не лише поведінку людини, а й організацію держави, в якій за жодних обставин не ігноруються і не порушуються природні права людини. Вони не повинні залежати ні від стану держави у міжнародному співтоваристві, ні від її внутрішньої політики, бо є загальнолюдськими нормами і стандартами, а не справою внутрішнього законодавства. Україні такі норми, як бачимо, ніколи не були чужими, і це варто брати до уваги у час, коли національні закони змінюються і вдосконалюються” [19, с. 72].

Підсумовуючи, слід зауважити, що українська філософська думка XV-XVI ст. ст. долучилась до ренесансного періоду, для якого характерні такі риси, як: створення вільного світогляду, що протистояв догматизму церкви, інтегрування в західноєвропейську та античної культури, а також залучення здобутків середньовічної філософії та створення національного варіанту гуманістичної філософії. Однією з особливостей гуманізму в Україні стало те, що він тут з’явився пізніше, ніж в інших країнах Європи, коли культура підійшла до потреби його розвитку. На той час використовувалися вже готові ідеологічні, філософські та правові форми гуманізму, вироблені іншими народами [20, с. 376]. Був утверджений новий ідеал людини, яка усвідомлює та поважає свою соціальну принадлежність, прагне до духовного та фізичного ствердження своєї індивідуальності, до вдосконалення своїх творчих здібностей, звеличення цінностей життя [3, с. 83], визнання наявності потреб та інтересів людини, декларування свободи вибору варіанту поведінки. Ідея образності людського буття полягала у занятті чітко встановлених меж існування та поведінки людини. Людина розглядалась як така, що сама творить свою індивідуальність, сама визначає свої цілі та здійснює вибір варіанту поведінки.

Слід погодитись, що найвагоміший внесок українських гуманістів складають їхні здобутки у історії філософії, суспільно-політичних наук та етики. Історія розглядається ними не як реалізація наперед визначеного Божественного припису, а як людська дія. Гуманісти звеличували людину, розглядали її як творця історії, проголошували рівною Богові. Властикий Середньовіччю фаталізм був відкинутий і поступився місцем історично зумовленим вчинкам людини, які стають активними суб'єктами дії. У працях українських мислителів утверджується ідея активності людини на засадах мудрості, розуму, знання та освіти. Як і представники західноєвропейського гуманізму, українські гуманісти зверталися до самосвідомості народу для виховання патріотичних почуттів, любові до батьківщини. Патріотизм українських мислителів виявився у симпатіях до вітчизни, при цьому заперечувалось Божественне походження влади й держави. Держава розглядалась як така, що походить не від Бога, а виникла внаслідок угоди між людьми, які слухаються обраного правителя добровільно. Українським гуманістам був близьким принцип спільного блага народу, за яким патріотизм, служіння державі, суспільна активність ґрунтувалися на підпорядкуванні приватних інтересів спільному благу [21].

Вітчизняні гуманісти тієї доби одні з перших в Європі проголошували, що благо народу є найвищим законом і метою державної влади, а також розробляли ідею природного права, котре розглядалось вищим за людські закони, які при потребі можна змінювати.

Список використаних джерел

1. Стратий, Я. М. Особенности развития украинского ренессанса в поэтичном творчестве Острожских книжников [Текст] / Я. М. Стратий // Отечественная философская мысль IX-XVII в. и греческая культура. — К.: Наук. думка, 1991.
2. Дуфенюк, О. Ренесансний контекст право розуміння С. Оріховського: інтердисциплінарне дослідження [Текст] / О. Дуфенюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — Львів, 2006. — Вип. 2. — 340 с.
3. Печеранський, І. "Образ людини" в українській філософії епохи Відродження XV-XVI ст. [Текст] / Ігор Печеранський // Українознавство. — 2006. — № 1. — С. 79-84.
4. Дойчик, М. Проблема життя і смерті в українській філософській думці доби Відродження [Електронний ресурс] / М. Дойчик // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. 2008. Вип. XI. — Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/vpnu/filos_psihol/2008_11/2.pdf.
5. Сливка, С. С. Філософія права [Текст] : [навч. посібн.] / С. С. Сливка. — Львів : Львівський інститут внутрішніх справ, 2003. — 57 с.
6. Андрусів, Л. З. Роль реформаційно-еретичних ідей у становленні раціоналістичного світогляду доби українського Відродження [Текст] / Л. З. Андрусів // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Випуск № 19. — Луцьк, 2009. — С. 86-91.
7. Антична культура і вітчизняна філософська думка [Текст] / за ред. В. С. Горського. — К. : Знання, 1990. — 48 с.
8. Паславський, І. В. Проблема людини та її призначення в земному бутті (співвідношення принципів дії і споглядання) [Текст] / І. В. Паславський // Філософія Відродження на Україні. — К. : Наук. думка, 1990. — С. 79-95.
9. Кашуба, М. В. Георгій Коніський — світогляд та віхи життя [Текст] / Марія Василівна Кашуба. — К. : Український Центр духовної культури, 1999. — 228 с.
10. Вандишев, В. М. Філософське підґрунтя прогнозтики Юрія Дрогобича [Електронний ресурс] / В. М. Вандишев // Наукові записки НаУКМА. — 2002, Т. 20 : Філософія та релігієзнавство. — Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Filos/2002_20/08_vandyshев_vm.pdf.
11. Дрогобич, Ю. Verba Magistri: пророцтва і роздуми [Текст] [наук. ред.-укл. В. М. Вандишев] / Юрій Дрогобич. — Дрогобич : Вимір, 2001. — 343 с.
12. Українська література XIV — XVI ст. Апокрифи. Агиографія. Паломн. твори. Історіограф. твори. Полем. твори. Переклад. повісті. Поет. твори / авт. вступ. ст. і ред. тому В. Л. Микитась. — К. : Наук. думка, 1988. — 600 с.
13. Сас, П. М. Проблема людини в творчості українського письменника XVI ст. Ст. Оріховського [Текст] / П. М. Сас // Україна і Польща в період феодалізму. — К., 1994.
14. Вишенський, І. Твори [Текст] / Іван Вишенський. — К. : Наукова думка, 1959. — 518 с.
15. Огородник, І. В. Мелетій Смотрицький // Історія філософської думки в Україні [Електронний ресурс] / І. В. Огородник, В. В. Огородник // Перша українська електронна бібліотека підручників. — Режим доступу : http://pidruchniki.com.ua/18340719/filosofiya/meletiy_smotritskiy#827.
16. Історія української філософії : [навч. посібн.] / [Русин М. Ю., Огородник І. В. та ін.]. — К. : Київський університет, 2008. — 591 с. [Електронний ресурс] Info-Library — Електронна бібліотека. — Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-7726.html>.
17. Петро Могила // Філософська думка в Україні: Біобібліогр. словник / авт. кол. : В. С. Горський, М. Л. Ткачук, В. М. Нічик та ін. — К. : Пульсари, 2002. — 244 с. : іл. [Електронний ресурс]. Ізборник. Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. Дзеркало. — Режим доступу : <http://litopys.org.ua/fdm/fdm.htm>.
18. Жуковський, А. Петро Могила й питання єдності церков [Текст] / Аркадій Жуковський. — К. : Мистецтво, 1997. — 304 с.
19. Майданюк, І. З. Свобода і рівність у справедливій державі: бачення Петра Могили [Текст] / І. З. Майданюк // Грані. Філософія. — № 5 (73) — вересень-жовтень. — 2010. — С. 69-72.
20. Нічик, В. М. Гуманістичні та реформаційні ідеї на Україні (XVI — поч. XVII ст.) [Текст] / В. М. Нічик, В. Д. Литвинов, Я. М. Стратий. — К. : Наукова думка, 1990. — 382 с.
21. Литвинов, В. Ренесансний гуманізм в Україні. — К. : Основи, 2000. — 472 с. [Електронний ресурс] / Володимир Литвинов // Ізборник. Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. Дзеркало. — Режим доступу : <http://litopys.org.ua/lytv/lyt02.htm>.

Омельчук О. Н. Антропоцентризм в концепции поведения человека в украинской философии эпохи Возрождения

Исследуются исторические аспекты представлений о поведении человека в философии эпохи Возрождения на Украине. Для мыслителей этой эпохи определяющим стал человек, антропоцентризм и гуманизм. Человек рассматривалась как такой, что наделен свободой воли, является создателем самого себя, своей судьбы, а потому управляет своим поведением и является ответственным за него.

Ключевые слова: поведение человека, свобода воли, ответственность.

Omelchuk, O. M. Anthropocentrism of the Concept of Human Behavior in the Ukrainian Renaissance Philosophy

The article is about the historical aspects of the human behavior in the Ukraine philosophy of the Renaissance. For thinkers of this era was determining a person, anthropocentrism and humanism. A person regarded as being endowed with free will, is the creator himself, his fate, and therefore controls their behavior and is responsible for it.

Key words: human behavior, free will, responsibility.

